

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 18
31 июль

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
14 -ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-14**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-14**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 30 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдор.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

1. Xamroyeva Gulnora Matyoqubovna	
O'ZBEKISTONDA YOG'OCH O'YMAKORLIK SAN'ATI	7
2. Yusupov Azizbek Odiljonovich	
XX ASR O'ZBEKISTON RANG TASVIRI RIVOJLANISHIDA OQIM VA YO'NALISHLARNING AHAMYATI.....	8
3. Abdiyozova Farida Ismoilovna	
O'QUVCHILARDA ESTETIK TARBIYANI RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING O'RNI.....	10
4. Ostonova Gulshod Razzoqovna	
O'QUVCHILARDA FAZOVİY TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH.....	12
5. Paxriddinova Dilshoda, Ahmatqulova Nigora	
IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNING "TASVIRIY SAN'AT" YO'NALISHIGA BO'LGAN IQTIDORINI OCHIB BERISH	14
6. Xoldavlatov Normaxmat	
MAKTAB DARSLARI QUSH VA HAYVONLAR TASVIRINI O'RGATISHDA ZAMONAVIY METODIKALARNI QO'LLASH	17
7. Mo'minova Gulnoz	
MAKTABDA TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI	19
8. Yusupova Surayyo Qayumovna	
ZARDO'ZLIK SAN'ATI TARIXI VA RIVOJLANISHI.....	21
9. Bozorova Saodat Sharopovna	
TASVIRIY SAN'AT DARS MASHG'ULOTLARIDA BUYUK MUTAFAKKURLAR MA'NAVIY ME'ROSLARIDAN FOYDALANISH OMILLARI.....	23

ТАСВИРИЙ САНЪАТ ВА ДИЗАЙН

О'zbekistonda yog'och o'ymakorlik san'ati

Xamroyeva Gulnora Matyoqubovna
Toshkent shahri Mirzo Ulug'bek tumani
35-son umumiy o'rta ta'lif maktabi
tasviriy san'at, chizmachilik va texnologiya fani o'qituvchisi
Tel: 946003616

Annotatsiya: Bugungi kunda yog'och o'ymakorlik san'ati tarixi va rivojlanishini o'quvchilarga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu maqolada yog'och o'ymakorlik san'ati tarixi, yog'och o'ymakorlik san'ati ishlatiladigan buyumlar va yog'och o'ymakorlik usullari haqida gap boradi.

Kalit so'zlar: Yog'och o'ymakorlik san'ati, Sandiqchilik, Beshiksozlik, Buyrachilik, Savatchilik, Bag'dodi, Geometrik naqsh, Islimi, Barg, Gul, Kurtak, Tanob, Pargori, Sirkul.

Yog'ochga ishlov berish bo'yicha xalq hunarmandchilik ishlari qadimdan hayotiy ehtiyojlar asosida paydo bo'la boshlagan. Dastlab yerga ishlov berish qurollariga dasta, ushlagich, tayanch moslamalar yasash uchun uy qurilishida kerakli buyumlar, suv inshoatlari va tegirmon uchun jihozlar kabi buyumlar yasala boshladи. Keyinchalik sandiqchilik, buyrachilik, savatchilik, beshiksozlik va shu kabi boshqa yog'ochga ishlov berishga asoslangan hunarmandchilik ishlari bilan shug'ullanish vujudga keldi.

Yog'ochga ishlov berishga asoslangan beshiksozlik xalqimizda keng tarqalgan hunarmandchilik turi hisoblanadi. Beshik chaqaloqar 1-2 yoshga yetguncha yotoq vazifasini bajaradi. Yana bir yog'och o'ymakorligi namunalardan biri sandiqchilik hisoblanadi. O'tmishtda O'rta Osiyoning Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qon va boshqa shaharlari bozorlarida maxsus sandiqsozlik rastalari bo'lib, ularda sandiqning turli xil namunalarini yasalib sotilgan. Sandiqning qo'shqorak, shash, hashtgo'shak, nayzali, bodomcha va boshqa turlari xalq amaliy san'atining yuksak namunasi hisoblanadi.

O'zbekistonda yog'och o'ymakorligi san'ati bilan oddiy bolalar tumorchasidan tortib bino ustunlarigacha bezatib kelgingan. Yog'och o'ymakor ustalar qadimdan uch uslub asosida bezab kelganlar. Ular bag'dodi, islumi va pargoridir.

Yog'och o'ymakorligida bag'dodi uslubi O'rta Osiyo, Hindiston, Afg'oniston, Eron va boshqa joylarda keng tarqalgan. Bag'dodi uslubi bu geometrik shaklda o'yilgan naqshlardir. Geometrik naqsh to'rburchak, ko'pburchak va egri chiziqlardan tashkil topadi. Yog'och o'ymakor ustalar bag'dodi uslubida eshik, ustun, panjara, xontaxtalarga naqsh ishlab kelmoqdalar.

Islimi uslubi o'zbek yog'och o'ymakorligida juda keng tarqalgan bo'lib, klassik naqsh turi: barg, gul, kurtak, tanob va boshqalardan tashkil topgan. Bu uslubda Xivar, Buxoro, Samarqand, Toshkent, Marg'ilon, Qo'qon, Andijon shaharlariда ustalar qadimdan hozirgacha ishlab kelmoqdalar.

Pargori-pargor sirkul yordamida chizib o'yilgan naqsh bo'lib, an'anaviy yog'och o'ymakorlik turi, bu o'ymakorlik turini ustalar "o'ymali pargori" va "o'yma pargor bilan" deb ham yuritadilar. Pargori murakkab o'ymakorlik texnikasi bo'lib, chuqur bilimdonlik hamda maxorat talab qiladi. Pargori quyidagicha bajariladi: tayyorlangan yog'och yuzasiga qog'oz kleyylanib unga aylana, to'rburchak, uchburchak, ko'pburchak va hakozolardan iborat naqsh kompozitsiyalari pargor va chizg'ich yordamida chiziladi, keyin esa asboblar yordamida o'yiladi.

O'zbekistonda yog'och o'ymakorlik san'ati xalqimiz madaniyatining ajralmas qismidir. Bu bilan asrlar davomida milliy urf -odatlar, ananalar saqlanib, davom qilib kelmoqda.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Bulatov S.S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. T.: Mehnat 1991.
2. Karimov I., Ergashev S., Tohirov O'. V sinfdagi mehnat ta'limi darslarida xalq hunarmandchiligi ishlarini o'rganish. Uslubiy qo'llanma. T.: Fan va texnologiyalar. 2009.
3. Sharipov Sh., Shamsiyeva Z. Mehnat ta'limi fanidan uzviylashtirilgan o'quv dasturlari asosida nazorat ishlarini o'tkazish bo'yicha metodik tavsiyalar. Metodik qo'llanma. T.: RTM. 2010.

XX ASR O'ZBEKISTON RANG TASVIRI RIVOJLANISHIDA OQIM VA YO'NALISHLARNING AHAMYATI

Yusupov Azizbek Odiljonovich
NamDU Magistratura 1-kurs talabasi
Telefon+(998)993976849

Anatatsiya; Maqolada XX asr O'zbekiston rang tasviridagi oqim yo'nalishlarni talqin etish
Kalit so'zlar; Ananaviy, yorug'-soya, shakl, hajm, yo'nalish, bosqich, talqin, kampazitsiya,
oqim, badiy talqin.

Jaxon xalqlari tarixiy – madaniy tamaddunida xalq xunarmandchiligi, amliy san'at memorlik, ayniqsa, tasviriy san'ati turlarining keng rivojlanishi muxim ro'l o'ynagan. O'rta osiyoda qadimdan Tasviriy san'at turlari rivojlanishi muhim ahamyat kasb etgan. Aytish mumkinki Tosh asri, Iptidoi jamoa davrimi, yoki Qadimgi dunyo davrlarida xam Tasviriy sana'tning oziga xos, sitructurasini va o'zgacha yo'nalishlarini kuzatish mumkin. Qadimgi Xorazm So'gdiyona, Baqtiriya, san'atida xam devorlardagi, xayvon terisiga, toshlarga sirtga ishlangan tasvirlarda, falsafiy va ananaviy san'atni uyg'unlik xolatlarini kuzatish mumkin. Chunonchi o'tmishda tasviriy san'at turlaridan amaliy san'at xaykaltaroshlik, minyatura turi sermahsul ijod mambayi sifatida, Xalqimizning badiy, madaniy merosiga ajralmas bir qismi bo'lib kelgan. O'zbekiston xududida qadimda rivojlangan tasviriy san'at ijodiyoti Arablar istelosidan so'ng XIX asrning oxirlariga qadar turg'unlik davrini bosib o'tdi. Tasviriy sanatning turlari XIX asr oxiri XX asr boshlarida Rus mustabit davridan kirib kela boshlagan san'atning yangi noanaviy madanyat sifatida shakilana boshlandi. Bu voqeylek osha davrning g'oyaviy targ'ibotlarni amalga oshirishga bo'lgan, extiyojni qondirish evaziga jonlandi. Bu jarayon asrlar davomida rivoj topgan milliy san'atimizdan farq qiluvchi, Yevropa san'atining kirib kelishini ilk bosqichi edi. XIX asrning ortaligiga kelib, Rus muhtoriyati tomonidan bosib olingan, keyinchalik esa Turkiston Muhtoriyatiga aylangan xalqimiz XIX asr ohirlari va XX asr boshlariga kelib Yevropa san'atining andozasiga hos ravishdagi tasviriy sanatning yangicha ko'plab yo'nalishlari bilan tanishdi. Turkistonda biringchi bo'lib 1870 yillarda ijod qilgan rasso'mlar ichida "Turkiston turkumi" suratlarini yaratgan ijodkor Vasilevich Vareshegin. Bo'lgan 1880- 90 yillarda. Orta osiyo xududlarida XX asr boshlarida sanoqli rasomlar kelishgandi. 1920 yilda Maskivadan Turkiston Markaziy Ijroiya Qo'mitasining yo'llanmasi bilan, 'O'zbekistonga bir guruhi rasso'mlar memorlar kelishdi. Kelganlardan Tasviriy san'atning rang tasvir yo'nalishida ijod qiluvchi rassomlar ko'philikni tashkil etardi. O. Tatvosyan, A. Vo'lkov, M. Kurzin, E. Korovay, K. S. Petrov, A. Nikolayev bular barchasi tasviriy san'atning rang tasvirida ijod qiluvchi raso'mlar edi. XX asrning 20 yilariga kelib O'zbekiston xududarida bu kelgan rassomlaring tasiri bir mucha sezildi. Diniy etiqodiga xos bolmagan ananaviy amaliy sanat va minyatura sanati bilan ijod qiluvchi ustalar, memorlar, sanatga ixlosmandlar uchun, noodatiy san'at sifatida qaraldi. Biroq ananaviy rang tasvir santidagi asarlar janrlar asosida ishlangan plakatlar, etibor doirasida bo'lar edi. *Ko'xna sharqning tabiatи fasllari va quyoshli zaminda barcha ranglar tarovati yaqqol ajralib turadi*. Shuning uchun bu O'lkaga kelgan ko'plab rasso'mlar ijodida Sharqqa bo'lgan muhabati xar bir asarlarida ko'rish mumkin edi. Yevropa sanatida 10 asrlik davr mobaynida tasviriy sanatning rang tasvirida juda koplab yo'nalishlar oqimlar vujudga kelgan edi. XIX asr XX asrlarda Jaxon tasviriy san'atida tez va turli oqim va yonalishlar paydo bo'la boshladи. Bir mamlakatda realism, boshqasida imperessionizm yana boshqasida esa abstraksiyonizm shuhrat qozonyatgan davrlarda, O'zbekiston hududida ijod qiluvchi rassomlar asarlarida bir mucha kuzatildi. A. Nikolayev, yani Usta Mo'min tahallusi bilan ijod qiluvchi rang tasvirchi rassom.

A. Nikolayev Sharqqa kelgandan so'ng uslubini topishni va sharqona minyatura jimjimador amaliy san'atga bo'lgan qiziqishi, o'zining yangicha dunyoqarasharidan falsafiy mushohadaga boy tasavurlari ko'plab pilakatlar, eskizlar illustiratsiyalar, dekaratsiyalar va asrlarida ko'rinib turardi, "Choyhonachi" "Raqis" "Kiyov" "Bedanavoz" "Uhlayotgan -cho'pon" ko'plab kartinalarida oziga xos uslubga ega asarlarni kuzatishingiz mumkin. Kartinadagi ranglarda softlikturg'unlik xolatlari, kompazitsyon yechimga ega, o'brozlarda xam ichki dunyo tashqi korinishni yaxlitligini saqlab qolgan. Shu qatori ko'plab rosso'mlarni keltirishimiz mumkin. Xususan shu yillardan boshab O'rta osiyoda ham tasviriy san'atning rang tasvirida ijod qiluvchi

rasso‘mlar kopayishi, yurtimizda ham san’atkor ustalar, san’atga ixlosmantlarni ko‘payishiga turtki bo‘ldi.

Фойдаланилган адабиётлар
1 жилд, Т., 1. Н.Абдуллаев. Санъат тарихи, 1986 й
2) Уста Мўмин Р В Еремян Т 1982.8-Бет

O'QUVCHILARDA ESTETIK TARBIYANI RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING O'RNI

Abdiyozova Farida Ismoilovna

Xorazm viloyati, Xiva tumani, 6-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi

"Tasviriy san'at" fani o'qituvchisi

telefon: +998973632271

e-mail: ravshonbek.saurov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mактабда tasviriy san'at fanini o'qitishning ahamiyati, o'quvchilarda estetik tarbiyani rivojlantirishda tasviriy san'atning ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, estetika, did, fikrlash qobiliyati

Estetik tarbiyani shakllantirish va rivojlantirishning aniq vazifalari mavjud, bolalarni zehnli qilib tarbiyalash, ularda estetik xis va rassomchilik qobiliyatini rivojlantirish, ijodiy malakalarini yanada oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Estetik tarbiyaning bиринчи vazifasi shundan iboratki, bu orqali o'quvchilar zehnli bo'lishi, go'zallikni ko'ra bilishi va tushunishi, xursandchilikni xis qila bilishi kerak.

Estetik tarbiyaning ikkinchi vazifasi- estetik did, estetik baho bera olish qobiliyatini o'rgatishdir, bu vazifada o'quvchilarning asosan nutqi va fikrlash qobiliyati rivojlantiriladi. Bolalar og'zaki nutq asosida o'z fikrlarini bayon qila olishlari kerak.

Estetik tarbiyaning uchinchi vazifasi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishdir. Maktabda har xil qobiliyatga ega bo'lgan bolalar uchraydi. Ayrim bolalar chiroyli chizadilar, ayrimlari esa yasash qobiliyatiga ega. O'quvchilarni san'atning biror bir turiga qanchalik erta qiziqtira olsak, bolaning estetik tarbiyasi, idroki shu darajada barvaqt rivojlanadi. O'quvchilarning tasviriy faoliyat jarayonida ularni rasm chizishga qiziqtirish va ularning ijod bilan shug'ullanishlari o'z samarasini beradi.

San'atning rasm chizish turi bilan shug'ullanish bolalarni atrof-olamga, insonning ijtimoiy hayotiga, o'simliklar va hayvonot olamiga qiziqishini kuchaytiradi, ular atrofdagi narsalarni diqqat bilan kuzatishni o'rganadilar. O'quvchilarning estetik sezgisini, tuyg'usini va estetik tarbiyasini yuqori darajali sur'atlar, portretlar, milliy o'yinchoqlar, milliy naqshlar va boshqa san'at turlari bilan tanishtirmasdan shakllantirish mumkin emas.

Yuqori darajali rasmlarni qiziqish va diqqat bilan kuzatganlaridagina o'quvchilarning rasm chizish san'atiga qiziqishi uyg'onadi, rasmlarga bo'lgan munosabatlari shakllanadi. Bolalar o'zlarini chizgan rasmlarida ranglardan to'g'ri foydalana olishga o'rganadilar.

O'quvchilar bir-birlarining chizgan rasmlariga baho berishlari kerak. Tasviriy faoliyatda o'quvchilarning Vatanga bo'lgan muhabbatni va milliy san'atga qiziqishlari rivojlantiriladi. Tasviriy faoliyat darslarida o'quvchilarni boshqa insonlar tomonidan chizilgan rasmlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishga, muomula madaniyatiga ham o'rgatilib boriladi. Shuningdek, olgan bilim va yangiliklarni to'g'ri tasvirlab bera olishga o'rgatiladi. Tasviriy faoliyat darslarida yangiliklar tanishtirilayotganda, bilim va malakalar berilayotganda, bilim berish va tasvirlab berish yuqori darajada bo'lishi lozim. Yangilikni bilim va malakalarni shakllantirish uchun darsni o'qituvchi tomonidan to'g'ri tashkil qilish lozim. Ish qurollaridan to'g'ri foydalani olish (qaychi, bo'yoq, qalam,) ish materiallariga ehtiyyotkorlik bilan yondoshish (loy, plastilin, rangli qog'oz, yelim....) va boshqalar yaxshilab tushuntirilishi kerak.

Dars davomida lepka, aplikatsiya, konstruktсиyalash, predmetli, dekorativ rasm chizishda o'qituvchi bolalarga bajarilayotgan vazifaning har bir etapini ko'rsatib tushuntirib berishi lozim. Dars davomida har bir bolani nazorat qilib turish lozim. O'qituvchi vazifani bajarishda qiynalayotgan bolalarga yordam berishi kerak.

Rasm chizishda o'quvchilarni analiz-sintez qilishga, ranglarni ajratishga o'rgatiladi. O'quvchilar bilan rasm darslarida individual hamda kollektiv bo'lib rasm chizish turlari olib boriladi. Tasviriy san'at darslarida bolalarning estetik didlari rivojlantiriladi, shuningdek rasm chizishda ketma-ketlikka rioya qilish o'rgatib boriladi. Rasm chizishni sistemali olib borishda propedevtik – tayyorlov etapining ahamiyati katta.

Propedevtik davrning asosiy vazifasi o'qituvchi har bir o'quvchining qobiliyati va bilish faoliyatini o'rganishdan boshlanadi, bu etapning asosiy maqsadi sezgilarni shakllantirish va

boyitishdir. Ayniqsa quyi sinflarda sensorikani rivojlantirib borish kerak, sensor rivojlanishni to‘g‘ri tarbiyalash o‘yin, mehnat va kundalik faoliyatda amalga oshirib boriladi.

Bu ish faoliyatlariga rasm chizish ham kiradi. har bir oddiy predmetni chizishdan oldin, bolalarda diqqatni, ko‘rish, taktik va harakat protsesslarini rivojlantirish uchun tayyorlov etapi olib boriladi. Asosi vazifa harakatning nutq bilan birga olib borishiga haratiladi. Korreksion maqsadda turli xil didaktik vositalar (piramidalar, matreshka, sharlar), qurilish konstruktorlari, didaktik o‘yinlardan (rangiga qarab tanla, “Geometrik loto”) foydalанилади.

Xulosa qilib aytish mumkinki, rasm orqali olib boriladigan didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda mustaqillikni rivojlantirib boradi. Tasviriy san’at darslarida bolalarning tafakkuri, diqqati, xotirasasi, idroki, umuman ongi rivojlanadi. Tasviriy faoliyat bolalarda badiiy ijodni o‘stirishda muhim rol egallaydi. Bolaning badiiy ijodiy o‘sishi-bu obrazli fikr yuritish, estetik idrok etishni va obraz yaratishda zarur bo‘lgan malaka, ko‘nikmalarni egallash hisoblanadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. roser, Max; Ortiz-Ospina, Esteban (2019). “Primary and Secondary Education”. World in Data. Retrieved 24 October 2019.
2. Watkins Hanna, Mark (May 1943). “The West African “Bush” Schools”. American Journal of Sociology. 48 (6): 666–675. doi:10.1086/219263.

O'QUVCHILARDA FAZOVIY TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH.

*Buxoro davlat universiteti
Tasviriy san'at va muxandislik grafikasi kafedrasi o'qituvchisi
Ostonova Gulshod Razzoqovna
gulshod.ostonova.82@mail.ru 91 4143440*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'at fani orqali o'quvchilarda fazoviy tasavvurlarini shakllantirish haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Fazoviy tasavvur, tasviriy san'at, o'quvchilar, rasm chizish, shakllantirish

Tasviriy san'at mashg'ulotlari o'quvchilarni har tomonlama barkamol rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Tasviriy san'at o'quvchilarning qiziqish doiralari kengayishiga, ularning estetik ehtiyojlarini tarbiyalashga, tafakkurini, tassavurini, xotirasini, badiiy qobiliyatlarini, borliq va estetik munosabatlarini shakllantiradi va rivojlantiradi.

Tasviriy san'at darslarida shaxs uchun muxim bo'lган qat'iylik, maqsadga intilish, ozodalik, mehnatsevarlik kabi sifatlar tarbiyalanadi. Tasviriy faoliyat jarayonida o'quvchilar bizni o'rabi turgan borliq hodisalarini o'rganadilar, predmetlarni taxlil qiladilar va qator grafik va rangtasvir borasida ko'nikma va malakalarini egallaydilar.

Shu bilan bir qatorda tasviriy san'at o'quvchilarda borliqni o'rganishning samarali vositasi bo'lishi bilan bir qatorda ularni ko'rish idroki, tasavvuri, tafakkuri, fazoviy tasavvuri, xotirasi, sezgisi va boshqa psixik jarayolarini shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi.

Tasviriy san'at darslaridagi mashg'ulotlar o'quvchilarning tasviriy qobiliyatlarini bir qator konponentlarini rivojlantirish va mukamallashtirishga yordam beradi. Bularga biz naturani yaxlit aktiv ko'rvu idrok etish fazoriy, kompoziston va obrazli tafakkur, xotira, tasavvur, ko'nikma va malakalarni aytishimiz mumkinki, bu professional tayyorgarlikni yaxshilash imkonini beradi.

O'quvchilarda fazoviy tasavvurlarni samarali shakllantirish uchun biz oldin narsani o'ziga qarab rasm chizdirdik, so'ng tasavvur asosida faqat boshqa holatda chizdirdik. Qo'yilgan vazifa shundan iborat ediki o'quvchi natura shaklini boshqa ko'rish nuqtasidan tushunib chizgan.

Natijada o'quvchiga tasavvur asosida rasm chizish yordam berdiki u narsani o'ziga qarab rasm chizganda tushirib qoldirgan yoki ahamiyat bermagan joylarini bilib oldilar. Fazoviy tasavvurlarni samarali shakllantirish uchun rasm chizishning turli xil usullarini yo'llash lozim. Tasviriy san'at dasturlarida ham rasmga o'rgatish jarayonida o'quvchilar naturadan, xotiradan va tasavvurdan rasm chizish malakalarini egallaydilar, texnik malakalari shakllanadi, shu bilan bir qatorda ularda fazoviy tafakkurlari ham rivojlanadi.

Narsaning o'ziga qarab rasm chizish bilan bir qatorda rasm chizishning boshqa turlarini ham yo'llash lozim. Psixologlar fikricha xotira va tasavvurdan rasm chizish inson xotirasi va ongida fazoviy obrazlarni shakllantirishning aktiv vositasi bo'lib hisoblanadi.

Rasm chizishning bu turlarini o'quvchilarda fazoviy tafakkurlarini shakllantirishda yordam beradi. Masalan: tasavvur asosida rasm chizish chizuvchiga predmetning tuzilishi haqida to'laroq ma'lumotlarni beradi. Maslan: chizuvchi ko'zaning o'ziga qarab rasmni chizganda, uning dastagini asosga qanday birlashganligiga e'tiborni qaratmagan edi. Tasavvur asosida shu predmetni chizganda talaba mulohaza yuritadiki dasta qanday biriktiriladi, xotirasidagi hayotiy tajribalarni esga oladi.

Fazoviy tasavvurni shakllantirish va ko'rvu idrokini tashkil etishga ko'rgazmali qurollarni tanlash katta o'rinni tutadi. Modellar, sxemalar, tablistalarni rasm chizish jarayonida qo'llash haqidagi Leonardo da Vinci, A.Dyurer, aka-uka Dyupii, A.P.Losenko, A.P.Sapochnikov, A.K.Savrasov, P.P.Chistyakov, D.N.Kardovskiy va boshqalar katta ahamiyat, D.N.Kardovskiy fazoviy tasavvurni shakllanishida katta o'rinni o'qituvchi so'zi turishini ko'rsatib turgan edi. U bunday tajriba davomida to'plangan bilimlarini so'z ham o'rnini bosolmasligiga alohida xulosa chiqarish mumkinki, ish jarayonida orttirilgan bilimlar asosiy o'rinni tutadi.

Pedagog so'zi chizish jarayonini tashkil etadi, fazoviy qarashlarni shakllanishiga yordam beradi. Pedagog chizish jarayonini shunday tashkil egashi kerakki, o'quvchi qaysi maqsadda kuzatishni bilimlari, aniq bir vazifa ustida nimani idrok qilishlarini vazifasini qo'yish kerak. Masalan: ko'zani chizganda o'qituvchi ko'zani chiziqli - konstruktiv tuzilishiga vazifasini qo'ydi.

Demak, chizuvchi o‘z faoliyatini ko‘zani konstruktiv tuzilishini chuqur o‘rganilsa aniq tasvirlash uchun zamin tayyorlaydi.

Rasm chizish jarayonini tadqiqot qilgan N.N.Volkov, V.S.Kuzin, E.I.Ignatev va boshqalar rasm chizuvchida fazoviy tasavvurni o‘stirishda qo‘llash asosiy shartlardan birideb hisoblaydilar.

Milliy san’atimiz bizning faxrimiz, uni biz keng o‘rganishimiz tabiiy xoldir. Lekin, jahonda hamma halqlar tomonidan tan olingan umuminsoniy badiiy qadriyatlar ham mavjud. Ularni o‘quvchilarga o‘rgatmasdan turib, halqimiz jahon madaniyatida o‘z o‘rnini topa olmaydi. Aks holda, o‘quvchilarimiz milliy qobiqqa o‘ralishib qolib, jahon durdonalaridan bahramand bo‘la olmay qoladilar. SHuni alohida qayd qilish lozimki, ko‘p asrlik milliy-badiiy madaniyatimiz (tasviriy san’at, dekorativ-amaliy san’at, me’morchilik san’ati) haqida tegishli bilimlar berish bilan bir qatorda o‘quvchilarga tasviriy va amaliy san’atdan beriladigan malakalarni unutmasligimiz zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Oripov Badirjon Nuriddinovich. “Maktab tasviriy san’atni o‘qitishni predmetlararo bog‘lanish” T.; 2013. “Fan va texnologiya”
2. Oripov Badirjon Nuriddinovich. “Tasviriy san’atni o‘qitishning zamонавиј pedagogik texnologiyasi, didaktikasi va metodikasi”. T.; 2013. “Ilm ziyo”.
3. Hasanov R. Maktabda tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. Talabalar uchun darslik. -T.: Fan, 2004.
4. Azimova B.Z. Natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 1984.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNING "TASVIRIY SAN'AT"
YO'NALISHIGA BO'LGAN IQTIDORINI OCHIB BERISH

Paxriddinova Dilshoda

Chirchiq davlat pedagogika instituti

1-bosqich talabasi. Tel: 94 4166846

PaxriddinovaDilshoda@gmail.com

Ahmatqulova Nigora

Chirchiq davlat pedagogika instituti 1- bosqich talabasi

Annotatsiya: Siz ushbu maqolada tasviriy san'at, uning jozibadorligi va imkoniyati cheklangan, nogironligi bor yoshlarning tasviriy san'atni o'rganishlari uchun sharoit yaratish va ularning iqtidorlarini ochib berish haqida ma'lumotga ega bo'lasiz.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, 5tashabbus, imkoniyati cheklangan bolalar maktabi, badiiy akademiya, "Sanvikt", haykaltarosh, korreksiyalash, estetika, inklyuziv, konsepsiya.

"San'at bu kuchdir" insonga ilhom va kuch bag'ishlovchi manba hisoblanadi.

Tasviriy san'at - rangtasvir, haykaltaroshlik, grafikani birlashtirgan nafis san'at turi, voqelikni uning osongina ilg'ab olinadigan fazoviy shakkarda ko'rgazmali obrazlarda aks ettiradi. Tasviriy san'at insonning ruhiy qiyofasini, uning o'zgalar bilan o'zaro munosabatlarini, tasviriy holatning psixologik va emotsiyonal mazmunini ham yoritadi. Ba'zan mavjud bo'limgan, rassom tasavvurining mahsuli bo'lgan obrazlarni ham yuzaga keltiradi. Insoniyat tarixidagi turli davrlarni aks ettiradi. Davrning faqat hissiy holatigina emas, balki uning g'oyaviy mohiyati, siyosiy, falsafiy, estetik va etik g'oyalari ham Tasviriy san'atning mazmuniga aylanadi. Tasviriy san'at obrazlarining ko'rgazmaliligi rassomga hayotning muayyan hodisasiga o'z munosabatini yuksak darajada ifodalashiga imkon beradi.

Bizning jannatmakon o'llkamiz betakror musavvirlar qoni to'kilgan tabarruk yurt. Ulardan bizga juda katta meros qolgan. Hozirda ha shular asosida ijod qilib kelinmoqda.

Istiqlol yillarida mamlakatimizda rassomlarning erkin ijod qilishi uchun barcha shart-sharoit yaratildi. Ijodiy tashkilotlar moddiy-texnika bazasi tobora mustahkamlanmoqda. Chunonchi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev shu yilning 3-aprel kuni yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan kopleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan 5tashabbusni amaliyatga joriy etish masalalari bo'yicha yig'ilish o'tkazdi. Bu yig'ilishda xususan, birinchi tashabbus bo'yicha yoshlarni madaniyat va san'at muassalariga keng jalb etishga oid dastur loyihasi tayyorlangan. Unga muvofiq. 2019-2020 yillarda 14dan 30 yoshgacha bo'lgan 2 million yoshlarni adaniyat va san'atga jalb etish bo'yicha hududiy "yo'1 xaritalarini" tasdiqlash ko'zda tutilgan. Shuningdek, bolalar musiqa va san'at maktablarida qo'shicha sinflar, madaniyat markazida cholq'u, xonandalik, tasviriy san'at to'garaklari, havaskorlik teatr jamoalari va bolalar ansambllarini tashkil etish belgilangan.

Bundan tasviriy san'atga e'tibor qanchalik katta ekanligi ko'rish mumkin. Bu sohani rivojlantirish uchun O'zbekiston Badiiy akademiyasi tashkil etilgan. Akadeiyada azaliy an'analarimizni asrab-avaylash, milliy madaniyatimiz va san'atimizni rivojlantirish, respublikamizning mustaqil taraqqiyot yo'lidagi olamshumul muvaffaqiyatlarini yorqin hamda ta'sirchan tarzda aks ettirish, yangi asarlar yaratish borasida salmoqli ishlar amalga oshirildi. Shuningdek, ushbu muassasa san'at ixlosmandlarini yurtimiz va xorijdagi badiiy jarayonlar, yangiliklardan xabardor qilish, ularning o'zaro fikr hamda tajriba almashishi, mohir musavvirlarning mahorat saboqlaridan yoshlarni bahramand etish uchun imkoniyat yaratishda muhim o'rinn tutadi.

San'at ixlosmantlariga o'z iqdidorlarini namoyish etish uchun ana shunday imkoniyat yaratilgan. Biroq, mamlakatimizda imkoniyati cheklangan, jismonan zaif, nogironligi bor yoshlarimiz ham bor. Ular orasida esa tasviriy san'atga qiziquvchilar, rassomlar bor. Kimdir qo'li, kimdir oyog'i bilan, yana kimdir tishida qalam tutib chizadi. Ularga qanday sharoitlar yaratilgan? Bu yoshlar o'zlarining iqtidorlarini qanday ko'rsatadilar?

Mare Lenger tashkilotining ijroyi direktori shunday deydi: "Maqsad-barcha rassomlarni qullab-quvvatlash va ularga yoradam berish. Shuningdek, jamiyatda ajiratib qo'yilgan odamlar ham san'at orqali muloqot qilishi mumkunligi namoyish qilmoqchimiz" degan edi.

Xayr-sahovat, insonparvarlik va muruvvat xalqimizga xos ulug' an'ana. Ayniqsa ko'ngli o'ksik insonlarga mehr ko'rsatish, qalbini quvonchga to'ldirish savobi ulkan ammalar sirasiga kiradi. Albatta bunday yoshlar uchun ham yurtimizda maxsus san'at maktablari bor. Bunga misol qilib haykaltarosh Gulsara Rajabova tomonidan 1999-yil tashkil qilingan "Sanvikt" (San'atda g'alaba) ikoniyati cheklangan bolalar maktabini misol qilsak bo'ladi. Bu maskanda san'atning qator turlari bo'yicha to'garaklar faoliyat olib boradi. Bugungi kunda "Sanvikt" imkoniyati cheklangan bolalar uassasasida tahsil olgan ko'pgina iqtidorli yoshlar xorijiy mamlakatlarda tashkil etilgan nufuzli ko'rgazmalarda o'z asarlarini namoyish etishmoqda.

Aqli zaif odamga ko'pincha so'z emas, tasvir yordamida o'zini ifodalash oson. Aynan shu sababdan Vashingtondag'i bir galareya ruhan xasta insonlar uchun maxsus dastur tashkil etilgan. Ular bu yerda bilim oladi, ijod qiladi va pul topadi. Vanessa monro rassom. Atrofida ko'rganlaridan ilhom oladi. "Bugun qush uyasini ishlayman. Qushlarga yoqadi," - deydi u. Monro aqlan zaif. Ammo u yaratgan nodir asarlarni sotib olaman deganlar AQSHda ham, xorijda ham ko'p. Mara Kloson esa asosan tabiatni tasvirlaydi. "Ikki yoki uch yoshligimda bo'yoq bilan chiza boshlaganman. San'at jonu dilim," - deydi u.

Yana shunday yoshlarni ko'ramizki, qo'li ham tirsagidan yo'q, ikkala tirsaklari bilan mo'yqalamni qisib ushlagancha rasim chizayotganini ko'rsangiz, shukronalik hissini nogoh o'zingizda his qila boshlaysiz. Bunday bolalarni ko'rib imkoniyati cheklangan deb ham aytmaysiz, ularning ko'zidagi quvonch esa sizga kuch bag'ishlaydi. Bundaylarni yo'q aslo imkoniyatini cheklab bo'lmaydi. Miya ishlab, yurak urib turar ekan inson imkoniyatini ko'rsatishga baribir intilaveradi. Chunki ikki qo'li yo'q, rasimni oyog'ida chizadi. Ayting qanday imkoniyati cheklangan deb aytish mumkin. Imkoniyati cheklangan bolalarni bilish jarayonini rivojantirish, tasavvur orqali rasim chizishga o'rgatish uchun hamma imkoniyatlar yaratilib kelinmoqda. Rassom asosan tasavvur qilish orqali

rasim chizadi. Tasavvurini esa shakkilantirish va shunga reja asosida, estetik jihatdan ham tarbiya qilish vazifamiz sanaladi. Buning uchun albatta maxsus maktablar ham faoliyat olib bormoqda.U yerda imkoniyati cheklangan, yordamga muhtoj bolalarga ranglarni ajrata olish, ularni o‘z o‘rnida qo‘llash va albatta tasavur qilishga o‘rgatib kelinoqda. “Jismoniy va ruhiy rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalar va o‘smirlarni o‘qitish va tarbiyalash, hamda davolash uchun ixtisoslashgan ta’lim muassasalari tashkil etiladi” – deyiladi yangi ta’lim qonunida.

Respublikamizda aqliy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun maxsus muassasalar tashkil etildi. Bu muassasalarda aqli zaif bolalar ta’lim-tarbiya oladilar. Keyingi 5-10 yil mobaynida imkoniyati cheklangan nogron bolalarni ijtimoiy qo‘llash, ta’lim tizimi va mazmunini qayta ko‘rib chiqish, uni hozirgi zamon talablari darajasida takomillashtirish masalari hal qilinmoqda . Imkoniyati cheklangan bolalarning qobilyati darajasida umum va maxsus korreksion ta’lim olish, sog‘lom tengdoshlari orasida integratsiya qilinishi inklyuziv ta’limning ilmiy- amaliy konsepsiyasini yaratish va amaliyotga keng joriy qilish tashkil xalqaro miqyosda, shuningdek, O‘zbekistonda ham keng targ‘ib qilib kelinmoqda. Imkoniyati cheklangan o‘quvchilarda tasviriy san’at darslari orqali ulardagi kamchiliklarni korreksiyalash ularni rasmga oid bilimlarini shakllantirishni amalga oshirish uchun yangi uslub vositalarini ishlab chiqish va bizning asosiy maqsadimiz hisoblanadi. Asosiy vazifamiz esa mavzuga oid adabiyotlarni o‘rganish va tashkil qilish, imkoniyati cheklangan bolalarning rasm darsi faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdir. Safimizdagи imkoniyati cheklangan bolalarni har tomonlama teng huquqliligini ta’minalash, qadr-qimmatini himoya qilish barchamizning chin insoniylik burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Nabihev M.N Rangshunoslik. T., “O‘qituvchi” , 1955.
2. Oripov B. Tasviriy san’at va uni o‘qitish metodikasi.-T.: “Ilm- Ziyo” , 2006.
3. www.pedagog.uz .
- 4.O‘zbekiston ovozi ijtimoiy-siyosiy gazetasi , 1918-yil 21-iyun.

**MAKTAB DARSLARI QUSH VA HAYVONLAR TASVIRINI O'RGATISHDA
ZAMONAVIY METODIKALARNI QO'LLASH**

Xoldavlatov Normaxmat
Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani 61-maktab
+998-90-720-31-08

Annotatsiya: Shakllangan har bir metod shaklan bir xil bo'lsa-da, uni bir o'qituvchi, ikkinchi o'qituvchidan o'rganib, shundayligicha qo'llayvermaydi. Uni har bir o'qituvchi o'z maktabidagi moddiy-texnikaviy shart-sharoitlar, bolalarning bilim va malakalarining saviyasi, dars mavzusining o'ziga xos xususiyatlari va boshqa shu kabilarni hisobga olishi lozim. Shunga ko'ra boshqa o'qituvchi qo'llayotgan va yaxshi samara berayotgan bir metod boshqa o'qituvchi faoliyatida yaxshi natija bermasligi ham mumkin.

Kalit so'zlar: metodika, model, tasvirlanuvchi hayvon, qotirma, natura

Qo'llashga mo'ljallangan har bir metod pedagogik faoliyat davomida tajriba-sinovdan o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Sinov bir marta emas, bir necha marta o'tkazilishi lozim bo'ladi. Chunki bir sinfga mo'ljallangan bir metodika boshqa vaqtida yuqorida qayd qilinganidek, sharoitga qarab boshqa sinfda boshqacha natija berishi mumkin. Tanlangan va qo'llanib kelinayotgan har bir metod shaklan o'zgarmay qolsa ham, mazmunan o'zgarishi ham mumkin. O'qituvchining to'xtovsiz izlanishlari, tajribalari asosida uning yangidan-yangi qirralari ochilaveradi. Qush va hayvonlar rasmini jonli naturadan chizishga o'tishdan oldin ularning qotirmasi (tulum)da mashq qilish kerak. Bunday mashg'ulotlar chizuvchini hayvonot olamining xarakterli shakllari bilan tanishtiradi, yaxlit ko'ra olib qobiliyatini o'stiradi. Modelning umumiy shaklini, unga taalluqli xarakterlarni tez ilg'ab olishga harakat qilishi kerak. Ishni boshlashdan oldin tasvirlanuvchi hayvon yoki qush skeleti tuzilish xususiyatlari bilan tanishish maqsadga muvofiq bo'lib, bu keyingi ishni ongli ravishda bajarish, hamma vaqt tashqi qatlami ostidagi skelet suyaklarini his etishga imkon yaratadi. Qo'llanmada qush va hayvonlarning bir qator skelet asoslari, rassomlar, talabalar tomonidan bajarilgan ishlardan namunalar keltirilgan. O'qituvchi - rassom uchun muhim bo'lgan sinf doskasida rasm ishlash ko'nikmasini hosil qilish uchun qush va hayvonlar qotirmasi yuzasini bo'yashda tus munosabatlarini va modelni yoritish sharoitlarini hisobga olmay, xomaki rasmlar bajarilishi tavsiya qilinadi. Hayvon yoki qush shakli to'g'risida to'liq tasavvurga ega bo'lish uchun turli burilishlarda qo'yilgan qotirmalarning o'ziga qarab, so'ng xotira va tasavvur asosida xomaki rasmlar bajarish kerak. Hayvon va qushlar qotirmasi assosida tasvirlar bajarishda ma'lum tajribaga ega bo'lib, keyin jonli naturadan rasmlar bajarishga o'tish mumkin. Hayvon va qushlarni turli holatlarda diqqat bilan kuzatish ularning gavdasi, harakatlari aniqligi tufayli tomoshabinda kuchli taassurot qoldiradi. Mahorat bilan bajarilgan ishlarni ko'rganda chizuvchi rassomlarning natura ustida ishlash hamda ko'rvu xotirasi kuchi boyligiga guvoh bo'lamiz. Ularning tasvirlanayotgan qush va hayvonlarga xos xarakterli xususiyatlarni va plastikani chuqur bilishlari ko'rinish turadi. Rassom qush va hayvonlami chizishda o'z oldiga dastlab umumiy shakllarni aniqlashni, keyinchalik esa shaklning xarakterli chiziqlarini aniqlashtirib ifodalash vazifasini qo'yish kerak. Qush va hayvonlar muntazam harakatda bo'lganligi bois xomaki rasmlar bir necha variantda ularning o'ziga qarab chiziladi. Keyin muvaffaqiyatli chiqqan ish keyingi ijodiy faoliyat uchun qabul qilinadi. Mashhur animalist rassom V.A. Vatagin o'zining "Hayvonlar tasviri" kitobida qush va hayvonlar xomaki rasmini ishlashda quyidagi usulni qo'llashni taklif qiladi: "Siz, masalan, o'tirgan quyonni chizyapsiz. U holatini o'zgartiradi, siz uni chizib olishga ulgurmadingiz. Rasmi tugatmay qoldiring va darhol quyon qabul qilgan ikkinchi holatni chiza boshlang, so'ng uchinchingini va h.z. Sizda bir hayvonning turli holatlardagi va turli darajadagi bir guruh rasmlari zaxirasi hosil bo'ladi. Hayvonlar hayvonot bog'i sharoitida chegaralangan harakatlarga ega bo'lib, ko'pincha bir xil holatlarni takrorlashadi. Chizuvchi tugatilmagan holatlarga qaytib, ularni nihoyasiga yetkazish imkoniga ega". Sokin holatdagi hayvonlarning xomaki rasmini ishlashda shaklni aniqlovchi asosiy yorug' - soya munosabatlarini ifodalash mumkin. O'quv topshiriqlarida qush va hayvonlarning qoralamalarini bajarish ko'zda tiitilgan. Vazifani bajarishdan ko'zlangan asosiy maqsad qushlar va hayvonlaming umumiy ko'rinishi va ulaming asosiy xarakterli holati, harakatlarini tasvirlashdir. Hayvonlarning harakatlari odam harakatlari singari turli-tumandir. Lekin qush va hayvonlami naturachi kabi ma'lum bir

holatda turishga majbur qilib bo‘lmaydi. Shu sababli rassom - pedagogning qush va hayvonlar anatomiyasini yaxshi bilishi naturaning umumiy holatini tez ilg‘ab olishga yordam beradi. Qush va hayvonlarning xomaki rasmini bajarish talabalarda ko‘pgina foydali malakalarni, jumladan naturani kuzatgan holda grafik vositalar yordamida tez va malakali rasm chizishni shakllantiradi. Ishni nafaqat qalamda, balki sangina, tush, pero, akvarel va h.z. bajarish mumkin. Biror qushni chizishdan oldin uni kuzating: gavda tuzilishi, bosh qismi nisbati qanday? Tumshug‘i qaysi shaklda, u qanday harakatlanadi, uchadi? Qushlar tez harakatlanuvchi bo‘lganligi sababli ularning tulumidan foydalanish mumkin. Masalan, qarg‘a qanday chiziladi? Qarg‘aning bosh qismi katta, gavdaga birlashib ketgan, o‘rtacha kattalikda tumshuq, uzun dum va qanotlardan taslikil topgan. U o‘zi qo‘ngan butaga oyog‘ini qattiq bosib, panjalari bilan qisib turibdi. Bosh qismi xuddi allaqanday ovozni eshitayotgandek diqqat bilan burilgan. Bosh qismi cho‘ziq sharsimon, qorin qismi tuxum shaklida. Yuqoridagilarga asoslanib, bosh shakli va gavdani o‘zaro nisbatlarini saqlagan holda belgilab olamiz. Bosh, gavda, dum holatlariga qarab, taxminiy o‘q chizig‘ini o‘tkazamiz. Tumshuq o‘rtasidan chiziqnini, dum uzunligini va uning gavdaga nisbatan o‘lchamini belgilab olamiz. Nisbatlar to‘g‘riligini yana bir bor tekshirib, belgilangan shakllami aniq chizamiz. Ko‘krak qafasi, qanotlami chizib olamiz. Oyoqlar shaklini aniqlaymiz. Panjalar to‘rtta: uchtasi oldinda, biri orqaga qayrilgan. Har bir panjada uzun timoq. Shundan so‘ng tumshuq, ko‘z rasmini chizamiz. Chiziq, shtrixlar vositasida xarakterli joylarni beramiz.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullaev N. San’at tarixi. Toshkent: “San’at”, 2001
2. Abdurasulov S., Boymetov B., Tolipov N. Tasviriy san’at. T., 2006
3. Hasanov R. Tasviriy san’at darslari samaradorligini oshirish yo‘llari. Toshkent: «O‘qituvchi», 1984

MAKTABDA TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHNING NAZARIY VA METODIK ASOSLARI

*Mo'minova Gulnoz,
Navoiy shahar 10-umumta'lism maktabi
tasviriy san'at fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lism muassasalarida tasviriy san'at fanini o'qitishning nazariy va metodik asoslari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lism, metodika, didaktik prinsiplar, onglilik prinsipi

Umumiyl o'rta ta'lism maktablarida tasviriy san'at darslarini didaktik prinsiplarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Faqat amaliyot bilan nazariyani uzviy bog'lagan holdagini dars va darsdan tashqari ishlarda ta'lism va tarbiyaning samarali bo'lishiga erishish mumkin. Didaktik prinsiplar va ularning asosiy masalalari Yevropaning buyuk pedagog-olimlari Ya.A.Komenskiy, J.J. Russo, I.G.Pestalotsilar tomonidan ishlab chiqilgan. Shuningdek, didaktik prinsiplarni ishlab chiqishda F.A.Disterveg va K.D.Ushinskiylar ham katta hissa qo'shganlar. Ular tomonidan ilgari surilgan g'oya hozirgi zamon didaktikasining asosini tashkil etadi.

Didaktik prinsiplar hisoblangan ta'lism va tarbiyaning birligi, ko'rgazmalilik, ilmiylik, onglilik va faollik, muntazamlik va ketma-ketlilik, ta'lism mazmunini bolalarning kuchi va yoshiga mos bo'lishi maktabda tasviriy san'atni o'qitishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Maktabda tasviriy san'atni o'qitishda didaktik prinsiplar professorlar N.N.Rostovsev, V.S.Kuzin, R.Xasanovlar tomonidan ishlab chiqilgan. Ta'lism va tarbiya birligi prinsipi didaktik prinsiplarning eng asosiyalaridan hisoblanadi va bu tasviriy san'atni o'qitish jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, bugungi kunda ta'lism-tarbiyaning asosiy qismlaridan biri o'quvchilarni milliy istiqlol mafkurasi ruhida tarbiyalash hisoblanadi. U.Tansiqboyevning «Jonajon o'lka», X.Raxmonovning «May tongi», N.Karaxanning «Oltin kuz», Z.Inog'omovning «Choyga», Yu.Elizarovning «Natyurmort» kabi asarlarida O'zbekistonning ko'rak - jamoli yorqin aks ettirilgan. O'quvchilarni bunday asarlar bilan tanishtirishda bolalarda Ona-vatanimizga bo'lgan ilk muhabbat paydo bo'ladi, shu zaylda ularda Ona-vatanga, o'lkaza nisbatan mehr-muhabbat tuyg'ulari yanada kuchayadi.

O'qitishning ongli bo'lish va o'quvchilarning bilish faolligi prinsipi o'quv jarayonining o'stiruvchi va tarbiyalovchi rolini oshirishga olib keladi. Onglilik prinsipining ahamiyati fan, texnika va madaniyat gurkirab rivojlangan hozirgi davrda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu prinsip o'qituvchi tomonidan berilayotgan bilimlarni ongli, tushungan holda o'zlashtirishni bildiradi. O'quvchilar bu bilimlarni ko'r-ko'rona emas, balki berilayotgan tushuncha, ma'lumotlarni ma'no mohiyatini anglab yetgandagina ularning bilimlari chuqur va mustahkam bo'ladi va u bolalar xotirasida uzoq saqlanadi. Bunga erishish uchun o'quvchilarning faolligi, diqqati va mustaqil ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'ziga qarab rasm chizish darslarida naturani sinchiklab o'rganish ularning tuzilishi, hajmi, shakli, o'lchov va ranglaridagi xarakterli xususiyatlarini bilish kerak bo'ladi.

Masalan o'quvchi:

- san'atni kishilar hayotidagi ahamiyatini tushunib yetishi;
- kompozitsiya ishlaganda uning qonun va qoidalariga rioxaya qilishi;
- naturaning tuzilishi, o'lchovlari, shakllari, ranglariga qat'iy rioxaya qilishi;
- har qanday narsa asosida u yoki bu geometrik shakl yotishi;
- rasm chizganda ufq chizig'ini chizib olish va yagona ko'rish nuqtasiga rioxaya qilishi.

Tasviriy san'at asarlariga oid materiallarning ongli o'zlashtirilishi ilmiylik prinsipidagidek perspektiva, rangshunoslik, optika va yorug'soya qonunlari, anatomiyadan ba'zi ma'lumotlarga ega bo'lishi bilan bog'liq. Bu qonunlarni egallamasdan turib, o'quvchilar o'z tasviriy faoliyatlarini to'g'ri amalga oshira olmaydilar. Faraz qilaylik, o'quvchi uyida chizish uchun geometrik shakldagi turmush buyumlaridan natyurmort qo'ydi. U perspektiva qonunlari, ufq chizig'i, kuzatish nuqtasi, buyum va suvrat tekisligi, kesishish nuqtasi, narsalarning o'lchovlarini perspektiv qisqarishini bilmay turib, o'z oldiga qo'ygan maqsadini to'g'ri hal qila olmaydi. Yorug'soya qonunlari hisoblangan tabiiy va sun'iy yoritish, tushuvchi va shaxsiy soya, natura yoritilganida soyalarning joylashuvi, blik yorug'soya, yarimsoya, refleks va boshqalarning bilmagan o'quvchi buyumlarning

hajmini to‘g‘ri tasvirlay olmaydi.

O‘quvchilardan tasviriy san’atga oid atamalarni ongli o‘zlashtirishlarini talab etilishi va ularni buzib ishlatilishiga yo‘l qo‘ymaslik lozim. Rasm chizish jarayonida o‘quvchilarining ba’zi atamalarni o‘zlashtirib olishlarini o‘zi yetarli emas, ularga atamalarning kelib chiqishi, ahamiyati haqida ma’lumotlar berish kerak bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilarga ilmiy tushunchalarni, atamalarni ishlatishlariga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari va o‘qituvchilarning ishlari shuni ko‘rsatadiki, tasviriy san’atni o‘qitishda o‘zlashtirib bo‘lingan bilim va malakalar ularni faqat tiklashgagina emas, balki yangi materiallarni chuqur anglashga, dunyoqarashga doir xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Bizningcha, o‘qitishda o‘quvchilarning mustaqil bilim olish jarayonini faollashtirishda va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda bilimlarning muammoli bayon etish yo‘lidan keng foydalanish va qisman izlanish va ilmiy tadqiqot metodlarini qo‘llash lozim. O‘qitish jarayonining samaradorligini oshirish bevosita o‘quvchilarning faol psixik faoliyati (intellektuallik, emotsiyonallik) bilan bog‘likdir. Bunda g‘oyalarni chuqur tushunish kamlik qiladi. Lekin, shunday amaliy faoliyat tashkil qilish lozimki, unda g‘oyalalar ichki hissiyotlar tufayli to‘la ongli ravishda harakat orqali yaqqol namoyon bo‘lsin, mustahkamlansin. Bunga badiiy asarlarni ifodali o‘qish, hikoya qilish, musiqa tinglash, slaydlar ko‘rsatish orqali erishish mumkin. Agar o‘qituvchi voqeя va hodisalarni ta’riflashda ularning go‘zalligi, nafisligi, yoqimliligiga alohida e’tibor bersa, talay natijalarga erishishi mumkin. Shuningdek, buyumlarning shakllari, o‘lchovlaridagi mutanosiblik, yorug‘soya nisbatlari va boshqalarni san’at asarlari orqali tahlil qilib berish lozim.

O‘qitishni faollashtirish uchun o‘quvchilarni muntazam va maqsadga muvofiq, ravishda rag‘batlantirish muhim ahamiyatga ega. Yaxshi ishlarni butun sinfga ko‘rsatish yoki ularni mifik ko‘rgazmasiga tavsiya etish, o‘z kuchiga ishontirish, obyektiv tanqid, turli xildagi yordamlar orqali o‘quvchilarni rag‘batlantirish mumkin.

O‘qituvchining tajriba va bilimi kuchli o‘quvchining mustaqil faoliyatiga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bolalarga ishora, yordamchi savol, ish yo‘nalishi va kamchiliklarini ko‘rsatish orqali yordam berish kerak.

ZARDO'ZLIK SAN'ATI TARIXI VA RIVOJLANISHI

*Yusupova Surayyo Qayumovna
Buxoro shahar 35-maktab texnologiya fani o'qituvchisi
Telefon: +998997008663
ochilov82@mail.ru*

Annotation: Ushbu maqolada zardo'zlik san'atning kelib chiqishi, tarixi, zardo'zlik tushunchalari hamda rivojlanishi to'g'risida ma'lumotlar keltiligan. Shuningdek zardo'zlikni yurtimizda Buxoroda rivojlanishi unga hissa qo'shgan yurtdoshlarimiz yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kamzul, chakmon, poyafzal, belbog', salla, qulqoq va jul, surp, movut, shoyi, atlas, doka, jaydari alacha, patila, bodomguli, chambarak.

Zardo'zlik bu hunarmandchilikning qadimiy turlaridan biri bo'lib, zar ip bilan naqsh (kashta) tikish kasbi hisoblanadi. U forscha zar (tilla), do'zi (tikmoq) so'zini anglatadi. Zardo'zlik san'ati uzoq tarixga ega. Zardo'zlikning vatani Vavilon bo'lib, u Rim imperiyasiga qarashli bo'lgach, zar, ipak va jun ip qo'shib tikilgan rang-barang kashtachiligi bilan butun dunyoga mashhur bo'lgan. Vizantiyada zardo'zi kiyim-kechaklarni faqat imperator a'yonlari, aslzodalar kiyishgan. Vizantiya bilan muntazam madaniyat hamda siyosiy hamkorlik qilishi tufayli zardo'zlik san'ati Eron podsholigi saroyida ham rivoj topgan. Eronda zardo'zlik san'atining rivojlanganligiga XV-XVII asrda ishlangan zardo'zlik namunalari misol bo'la oladi. Vizantiyadan Qadimgi Rusga ham zardo'zlik san'ati kirib keldi. Kichik Osiyo doirasida zardo'zlik XIII va XV asrlarda ham rivojlandi. Xullas Vizantiya qayerga ta'sirini o'tkazgan bo'lsa o'sha yerda zardo'zlik rivojlangan.

Bizda ham zardo'zlik juda qadimdan rivojlanib kelayotgan xalq amaliy san'ati turlaridan biri bo'lib kelgan. Arxeologik topilmalar va tarixiy manbalardan ma'lumki, O'rta Osiyo xalqlari orasida qadimdan I-II asrlarda zarbof kiyimlar, badiiy buyumlar keng tarqalgan. 1947-yili Toshkent viloyatining Vrevskiy qishlog'ida o'tkazilgan arxeologik topilmada ayol qabridan I-II asrlarga tegishli zarbof kiyimlar topilgan. Abdurazzoq Samarcandiy «Hindiston safarnomasi» asarida 1442-yili Shohruk zallonida Shimoliy Hindiston bilan Hirot o'rtasida turgan elchilarining sovg'alarini orasida zarbof kiyimlar bo'lganligini aytib o'tgan. 1465-yili «Ashratxona» maqbarasi haqidagi hujjatlarda zarbof kiyimlar haqida bayon etib o'tgan. Hirotda yashab ijod etgan Vasfiy o'zining risolalarida zarbof kiyimlar va zardo'zlik kasbi to'g'risida bayon etgan. XVII asrda yashagan samarcandlik shoir Fitratning asosiy kasbi zardo'zlik bo'lgan, u matolarga zardan ajoyib kashtalar tikan. XIX-XX asr boshlarida zardo'zlikning o'ziga xos maktabi yaratilgan.

O'zbekistonda Buxoro, Samarcand, Farg'ona va boshqa joylarda zardo'zlik maktablari ochilgan. Qimmatbaho matodan tayyorlanadigan zardo'zi kiyimlar mahalliy aholining turli tabaqalari o'rtasida keng tarqalgan. Bu kiyim-kechaklar asosan amir saroyidagilar, shahar boyları uchun tikilgan. Yuzlab qo'li gul ustalar hammasi amir saroyining ehtiyoji uchun ishlagan. Bu ustalarning ko'philigi ota-bobosidan meros bo'lgan kasbi saroy ahllari uchun kamzul, chakmon, chalvor, poyafzal, belbog', salla, qulqoq va jul tikishdir. Bu kiyimlar xon buyurtmasi yoki yaqinlari tomonidan bironta oilaviy tantana yoki bayram munosabati bilan tayyorlash buyuriladi. Hech kim, hatto eng katta amaldorlardan birortasi ham yuqorida aytib o'tilgan kiyimlardan hech birini o'ziga buyurtirishga haqi yo'q edi, ular zarbof kiyimlarni amir sovg'a qilgandagina kiyishlari mumkin edi. Ayollar va bolalarning zardo'zi kiyimlari faqat badavlat xonardonlarning an'analaridagina kiyilgan, kiyimlarni ular bironta oilaviy tantana yoki bayram munosabati bilan kiyishgan. Boy xonardonlarning 8-10 yoshdan katta bo'lmagan o'g'il bolalariga sunnat to'yi munosabati bilan zarbof to'n kiydirishgan».

XIX-XX asr boshlarida Buxoroda hukmronlik qilgan mang'itlarning oxirgi sulolasiga taalluqli zarbof kiyimlar yagona yodgorliklari nusxasi hisoblanadi. 1800-1826-yillarda Haydarxon podsho zamonasida ishlangan zardo'zi maxsi (1810-yilda ishlangan) saqlanib qolgan. 1827-1860-yillarda Amir Nasrulloxonidan juda ko'p zarbof kiyimlar saqlanib qolgan. 1895-yildan 1911-yilgacha hukmronlik qilgan Abdulahadxonga mansub juda ko'p zardo'zlik kiyimlar ko'p saqlanib, o'sha davr zardo'zlik san'ati gullab yashnagan davr hisoblanadi. O'rta Osiyoda zardo'zlar boshqa hunarmandchilik kabi maxsus tashkilotga uyushgan edi. O'sha vaqtida Buxoroda 350 ga yaqin zardo'z ustalar bo'lgan. Ular ustidan nazorat qilib turadigan maxsus tashkilot bo'lgan.

Buxoro amirining shahardan tashqaridagi Sitorai Mohi-Xosa hamda Shirbudun saroylarida har

yili bozor sayli bo'lib, unda xalq amaliy san'ati turlaridan kulolchilik, misgarlik, kandakorlik, pichoqchilik, do'ppido'zlik va boshqalar qatori zardo'zlik buyumlari ham tashkil etilar edi. Shirbudunda to'rt-olti hafta, Sitorai Mohi-Xosada ikki haftacha davom etadi. Bu sayl har yili xalqning an'anaviy bayrami hisoblanib hukumat tomonidan qonunlashtirilgan edi. Narsalarni sotishga qulay bo'lishi uchun vaqtinchalik rastalar qurilar, bularning hammasini uyushtirishga ustalarning oqsoqoli rahbarlik qilardi. Bunday sayllarning bo'lib turishi xalq amaliy san'atining rivojlanishiga katta qissa qo'shgan. 1860-1885-yilda saroyda bitta, 1885-1911-yillarda ikkita ustaxona bo'lgan. Birinchi ustaxona davlatning bosh vaziri-qushbegining podshohlik uyida, ikkinchisi amirning moliya hamda soliq ishlarini yurituvchi zakotchining uyida edi.

1915-yili Olimxon davrida Buxoroda Qushbegi Mirzo Urganjiyning uyida podshoqlik ustaxonasi tashkil etilgan. Bu ustaxona qushbegi ixtiyorida bo'lgan. Unda ishning ko'p-kamligidan qat'i nazar 20 tadan 40 tagacha ustalar ishlagan. Ustaxonaga ustakor boshchilik qilgan. Ustakor tajribali, malakali tarhkashlardan (ya'ni naqsh chizuvchi usta) qushbegi tomonidan saylangan. Podshohning zardo'zlik ustaxonasidan tashqari yana xususiy ustaxonalari ham bo'lib, ularning soni 25 tacha bo'lgan.

Zardo'zlik san'ati bilan amirlik zamonida faqat erkaklar shug'ullangan, chunki ayol qo'li tegsa, zar xira tortadi deb ularni bu ishga jalb qilinmas ekan. 1930-yilda O'zbekistonda rassomlar uyushmasi, uning qoshida zardo'zlik arteli tashkil etilib unga tajribali zardo'zlar taklif etildi. Dastlabki yillarda artel xalq talablarini to'liq qoniqtira olmadi. Lekin keyinchalik artel kengaytirilib fabrikaga aylantirildi. Ishchilar va ustalar soni kundan kun ortib bordi. O'sha davrda talantli rassom Olimjon Majidov, talantli zardo'z Fayzullo G'aybulaev, Umar Hayotov va boshqa ustalar ko'plab shogirdlar qabul qilishgan edi. Ular yangi uslubda tikish, yangi shakllar topish ustida ijodiy izlanib, turli buyumlar tikishardi. Chunonchi milliy kiyimlar, uy-ro'zg'or buyumlari, sovg'alar va maxsus buyurtmalarni bajarishardi.

Milliy kiyimlar ichida eng keng tarqalgani zardo'zi do'ppilar bo'ldi. Jumhuriyatimizni turli chekkalariga keng tarqalgan bo'lib, har bir rayonning o'ziga xos kashta tikish usuli bor. Zar do'ppilar faqat Buxoroda tikilardi. Ayniqsa, xotin-qizlar paranji tashlashidan so'ng ular chiroli do'ppilar kiya boshladilar.

Buxorodagi zardo'z ustalar do'ppilarning yangi ajoyib nusxalarini yaratdilar, ayniqsa qizlar, kelinchaklar kiyadigan yoqut, olmosdek charaqlagan «Gulnoz», «Bahor», «Navro'z», «Dilorom», «Gulbahor», «Dilafro'z», «Ra'no», «Festival», «Qo'shbodom» va «Baxt» deb nomlangan do'ppilar tikildi) 1960-yillardan buyon xotin-qizlar oyoq kiyimlari (ham uyda, ham ko'chada kiyish uchun mo'ljallangan) tuflilir zardan (shakli uch xil) tikila boshlandi. Hamma joyi zar bilan bezatilgan yaxlit «sadbarg», orqasi yarim ochiq zardo'zi tuqli, orqasi hamda uch qismi ochiq zardo'zi tuqli. Zardo'z buyumlarga Lola, oftob, archa, bodom, minorai kalon, «Somoni maqbarasi» kabi naqsh va rasmlar aks ettirildi.

1-rasm. Zardo'zlik sanati rivojlanish ko'rinishlari

Foydalaniman adabiyotlar ro'yhati:

1. Сидоренко А. И., Артыков А. Р., Раджабов Р. Р., Золотое шитьё Бухары, Т., 1984.
2. С.Булатов «Ўзбек халқ амалий безак санъати» Т., «Мехнат», 1991 йил
3. М.А.Мақсумова «Халқ хунармандчилиги» Тошкент 2007 йил.
4. Abdullayeva Q.M., Maksumova M.A., Rahimjonova M. Gazlamaga badiiy ishlov berish. Toshkent.: "Cho'lpon", 2016.

TASVIRIY SAN'AT DARS MASHG'ULOTLARIDA BUYUK MUTAFAKKURLAR
MA'NAVIY ME'ROSLARIDAN FOYDALANISH OMILLARI

*Bozorova Saodat Sharopovna
Navoyi viloyati, Nurato tumani
18-maktabining tasviriy sa'nat va chizmachilik fani o'qituvchisi*

Аннотация: Мазкур мақола Тасвирий санъат дарс машгулотларида буюк мутафаккурлар маънавий меъросларидан фойдаланиш омиллари bag'ishlangan. Mustaqillik yillarda O'zbekiston san'atini rivojlantirishning yangi bosqichi davri, Malik Nabiev, Chingiz Ahmarov, Gafur Abdurahmonov, Javlon Umarbekov, Bahodir Jalolovom, Alisher Aliqulov va tasviriy san'atning tarixiy, portret janrlarida boshqa san'atkorlar tomonidan yaratilgan asarlar haqida so'z yuritildi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, madaniyat, ijodkorlik, rasm, rasm, grafik, haykaltaroshlik, portret, landshaft, tarixiy janr, mavzu, rang, rang.

O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilinishi bilan mamlakat san'atida yangi davr boshlandi. 1997 yilda O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov Farmoni bilan O'zbekiston badiiy Akademiyasi tashkil etilib, madaniyat rivojida yangi bosqich ochildi. Eng muhim shundaki, san'at mafkuraviy senzuradan ozod qilingan, san'atkorlar tasviriy san'atning yangi usullarini ishlab chiqsa boshladilar va yangi asarlar yaratdilar, faqat ularning ilhomlari va dunyodagi qarashlari bilan boshqariladi. Mustaqillik yillarda san'at ustalari ijod erkinligini, barcha badiiy yo'naliishlarni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlardan yaratdi. Baholash mezonlari o'zgardi, ular mualliflarning shaxsiy tajribalari va fikrlariga asoslangan edi. So'nggi yillarda rasm mavzularining doirasi kengaydi. Natijada o'zbek rassomlari tarixiy mavzularga ko'proq murojaat qila boshladilar, avvalo, milliy tarix bilan bog'liq voqealarga bag'ishlangan asarlar yarata boshladilar.

Tasviriy san'atda O'zbekistonning shonli o'tmishini aks ettiruvchi yangi portretlar va kompozitsiyalar paydo bo'ldi. Temur va Temuriylar davri tarixiy shaxslarining Malik Nabiyev, Chingiz Ahmarov, Nig'mat Qo'zibayev, Gafur Abdurahmonov, Qutlug' Basharov, Javlon Umarbekov, Bahodir Jalolov, Alisher Aliqulov kabi iste'dodli rassomlari portretlari chizildi. Tanlov asosida yaratilgan Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Jaloliddin Manguberdi portretlari bu ko'rsatkichga aylandi. Bu davrda so'lim portretlar, Zardusht, To'maris, Alpomish, Spitamen xalq qahramonlari obrazlari bilan haykaltaroshlik va grafik asarlar, shuningdek, o'tmishda qatag'on qilingan yozuvchilar, shoirlar va O'zbekistonning boshqa taniqli shaxslari portretlari yaratilgan.

Har bir davrning vakillari o'z zamondoshlarining tasvirlarini ko'rishni istaydilar va bu tabiiydir. Shuning uchun har bir davrda insonning ma'naviy dunyosi, haqiqat, tabiat - hamma narsa san'atda aks etadi. Qadim zamonlardan buyon O'zbekiston san'atining rangtasvir kompozitsiyasi tasvirning boshqa vazifalari qatorida yetakchi o'rinni egalladi. Tasviriy san'at tarixi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy O'zbekiston, Tojikiston, Qozog'iston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlari hududida ushbu san'at an'analari ancha rivojlangan. XIX asrda, masalan, O'zbekistonda tasviriy san'at, xususan, Toshkent, Samarqand, Buxoro va Qo'qon miniyaturlari ijodida namoyon bo'ldi.

Ayni paytda O'zbekistonning zamonaviy rassomlarining ijodi nafaqat turli avlodlar, balki uslubiy yo'naliishlar, ijodiy individuallik mavzularining chorrahasi, balki Sharq va G'arbning ma'naviy izlanishlari, madaniyat va madaniyat, globallashuv va o'z-o'zini aniqlash bo'yicha milliy izlanishlarning o'zaro kesishgan.

Mustaqillikdan keyin o'zbek tasviriy san'ati va arxitekturasining barcha turlari va janrlarida erishilgan yutuqlar bilan qonuniy faxrlanamiz. Mustaqillik yillarda O'zbekistonda milliy o'zlikni anglash, ko'p asrlik an'ana va urf-odatlar, din va adabiyot qayta tiklandi, milliy san'at va madaniyatning turli yo'naliishlari rivojlanmoqda. Bu davrda o'zbek tasviriy san'ati har bir rassomning ijodiy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirish va namoyon etish uchun keng imkoniyat yaratdi. Respublikamizda milliy san'at madaniyatiga munosib hissa qo'shayotgan asarlar yaratilmoqda. Ularning aksariyati keng e'tirofga sazovor bo'lib, davlatimiz tomonidan yuksak baholandi. San'atimizning tarixiy rivojida uzviylik asosida hayotimizning chuqur bilimlari, o'zbek klassikasida aks ettirilgan an'analarni ijodiy o'zlashtirish asosida har bir narsa chinakam go'zal bo'lib dunyoga keladi. Jamiyat hayotida badiiy madaniyatni mustahkamlashning

dolzarb zarurati bizni jiddiy savol bilan o‘ylashga majbur qiladi: biz har doim san’atkorlarimiz zamonlar bilan hamqadam bo‘layapmizmi, har doim o‘z asarlarida xalqning keng ko‘lamli harakatlarini, uning estetik ehtiyojlarini yuksaltirishga munosib hissa qo‘shamizmi? Bunday savoldan qo‘rmasligiz kerak, u aslo zaiflikdan emas. O‘z-o‘zidan doimiy norozilik hisi, bugungi kunda kechadan yaxshiroq yaratish istagi, eng yuqori namunalarga tenglashish san’atning eng dahshatli dushmanlarini (ha, aslida, har qanday ijodiy ishni) - befarqlik va beg‘arazlikni engishga yordam beradi.

Ko‘plab rassomlarning asarlari-bu respublika tasviriy san’atining o‘ziga xos hodisasisidir, ustalar tomonidan, birinchi navbatda, o‘zini bilishning murakkab yo‘li orqali, keyin esa dunyoni ko‘rish orqali, tomoshabin uchun tabiat va insonda yashirin va ravshanlikni ochishga urinish orqali namoyon bo‘ladi. Tomoshabin, shu jumladan, xorijlik, O‘zbekiston san’ati bilan uning barcha turlari va janrlari boyligida, xalqimizning dolzarb g‘amxo‘rligi va samimiy intilishlarini aks ettiruvchi asarlar bilan tanishishi kerak.

Hulosa qilib aytganda, Tasviriy san’at o‘qituvchisining asosiy maqsadi darslarda jahon miqyosida san’atning munosib darajasini ta’minlashdan iborat bo‘lib, biz erishilgan yutuqlarni yanada mustahkamlashda o‘uchi-yoslarga buyuk mutafakkurlarning ma’naviy me’roslarini to‘g‘ri etkazishdan iborat bo‘lishi kerak.

Adabiyotlar:

1. Sultonov X. E., Bekmuratova Sh.N. O‘zbekiston san’ati, uning natijalari, yutuqlari va istiqbollari / yosh olim. — 2016. — №9. - P.1241-1245.
2. Акилова К. «Национальные и общечеловеческие ценности в современном изобразительном искусстве Узбекистана». Журнальный клуб Интелрос «Дружба Народов» № 2, 2016

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(14-қисм)

Масъул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000